

УДК 378.095

Н. В. Бхіндер,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Національна академія Державної прикордонної служби
імені Богдана Хмельницького)

ВІДОМЧА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПРИКОРДОННИКІВ У РЕСПУБЛІЦІ ІНДІЯ

Анотація

У статті досліджено відомчу професійну підготовку прикордонників в Республіці Індія та значення специфіки охорони державного кордону для розробки програми підготовки прикордонників. Крім того автор описує обов'язкову прикордонну підготовку прикордонників та порівнює спеціальні відомчі навички для різних прикордонних відомств.

Ключові слова: відомча професійна підготовка, прикордонники, обов'язкова прикордонна підготовка, специфіка охорони кордону, спеціальні відомчі навички.

Summary

The author proves that the political and social peculiarities of border sector, the type of its threats as well as geographical and climatic characteristics play a very significant role for agency division policy in the Republic of India and establishment of five various specific border agencies which ensure border inviolability in different directions.

Key words: agency-specific professional training, border guards, obligatory border training, specificity of border security, special agency-specific skills.

Постановка проблеми. Охорона кордонів в Республіці Індія потребує спеціальних підходів до професійної підготовки фахівців прикордонних відомств, адже кожна ділянка має свої особливості та характеризується певними загрозами. На сьогодні в країні діє п'ять служб, які забезпечують недоторканість державних кордонів. Такий поділ обумовлений низкою факторів, а саме: історично-політичними подіями (спірні території, збройні конфлікти в прикордонних районах, війни з сусідніми державами, активність терористичних та сепаратистських угруповань), значною відмінністю географічних та кліматичних умов, різноманіттям національно-релігійного профілю населення, що проживає в прикордонних районах, швидким розвитком технологій, збільшенням видів загроз та урізноманітненням методів вчинення злочинів. Підвищений інтерес до вивчення професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія зумовлений певними схожостями в специфіці охорони кордону в Україні: зовнішня агресія з боку Російської Федерації, окупація частини території, спільний кордон з невизнаною Придністровською Молдавською Республікою, українсько-румунські територіальні суперечності, різноманітні географічні та кліматичні умови, наявність недемаркованих ділянок кордону, зведення захисних огорожень на певних ділянках та ін. Крім того, прикордонні відомства Республіки Індія були створені порівняно недавно, і кожне з них має свої окремі навчальні заклади, де готують персонал для відомства на кшталт Державної прикордонної служби України, яка була створена у 2003 р. в результаті реформування Прикордонних військ України, і має свій відомчий

навчальний заклад – Національну академію Державної служби України імені Богдана Хмельницького. Усі ці чинники переконують нас у необхідності вивчення досвіду Республіки Індія в галузі охорони державного кордону та професійної підготовки прикордонників. Вагомим аргументом дослідження відомчої професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія та здійснення компаративного аналізу індійського та українського досвіду підготовки фахівців прикордонних відомств є розв'язання ряду суперечностей між: невідповідністю усталеної практики професійної підготовки прикордонників в Україні та необхідністю підвищення її ефективності, враховуючи сучасні загрози; сучасним станом професійної підготовки прикордонників в Україні та потребою її модернізації; обсягом інформації, що стосується майбутньої службової діяльності, та навчальним часом, визначеним навчальним планом підготовки; реальним і необхідним рівнем готовності прикордонників до виконання різних завдань на визначених ділянках кордону.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти професійної підготовки прикордонників в Україні досліджували О. Діденко, О. Торічний, В. Полюк, Д. Іщенко, І. Блощинський, О. Войцехівський та ін. Б. Пама, В. Капур, Х. Сінгх та Д. Сінгх та ін. вивчали професійну підготовку військовослужбовців, у тому числі прикордонників, в Республіці Індія. Праці Д. Джонсона, Дж. Мороні, Р. Кліффа, М. Маркела, Л. Смолмана та М. Спиртаса присвячені обґрунтуванню засад професійної підготовки індійських військовослужбовців, зважаючи на умови службової діяльності. Проте на сьогодні немає достатньої кількості наукових досліджень, які б пояснювали особливості відомчої професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія, що є важливою умовою для креативної імплементації певних положень цієї системи в Україні з метою підвищення ефективності службової діяльності особового персоналу Державної прикордонної служби України.

Мета статті – пояснити явище відомчої професійної підготовки та описати особливості відомчої професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія.

Виклад основного матеріалу. Значення відомчої диверсифікації змісту професійної підготовки фахівців прикордонних служб у Республіці Індія обумовлене необхідністю ефективного виконання завдань у галузі безпеки держави в умовах, які існують на різних ділянках кордону. Охорона державного кордону неможлива без добре підготовленого персоналу прикордонних відомств, які здатні на високому рівні виконувати свої службові обов'язки, враховуючи специфіку охорони кордону. Основи професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія було закладено ще у дев'ятнадцятому столітті, коли країна була частиною Британської імперії. Саме тоді була виокремлена військова функція – “ведення війни в прикордонних районах”, яка в подальшому стала основою для створення прикордонних військ та розробки окремої методики підготовки фахівців для охорони кордону. На сьогодні професійна підготовка прикордонників спрямована на формування готовності фахівців прикордонних відомств до виконання службових обов'язків щодо забезпечення недоторканості державних кордонів.

Очевидним стає той факт, що професійна підготовка прикордонників в Індії відображає вимоги, які висувають до них в умовах специфічного стратегічно важливого оточення суперниками на півночі, заході та сході. Тому ми можемо стверджувати, що на сьогодні в Республіці Індія існує унікальна система професійної підготовки прикордонників, яка враховує відомчі вимоги та орієнтована на формування відомчих професійних навичок у фахівців прикордонних відомств для підвищення ефективності виконання ними службових обов'язків. Професійна підготовка прикордонників у Республіці Індія прив'язана до конкретного регіону, враховуючи його географічні, кліматичні та суспільно-політичні особливості, а також до специфічних оперативних умов, у яких доводиться діяти прикордонним підрозділам. На думку Д. Джонсона, Дж. Мороні, Р. Кліффа, Л. Смолмана та М. Спиртаса, в тих умовах, в яких індійським прикордонникам доводиться виконувати службові обов'язки, – це єдиний дієвий підхід [4]. Цю думку поділяє й О. Войцехівський, який вважає, що "...поточна підготовка фахівців без урахування специфіки їхньої майбутньої діяльності має більші вади й негласно передбачає, що вже безпосередньо в органах охорони державного кордону молоді фахівці протягом ще декількох років продовжуватимуть навчання" [1; 137].

На основі аналізу наукових праць [3, 4, 6, 8] ми можемо стверджувати про існування окремих педагогічних категорій в індійській педагогічній та військовій літературі – "професійна підготовка прикордонників" та "відомча професійна підготовка прикордонників". Проаналізуємо їх детальніше.

Так, індійські дослідники А. Султана, П. Деві та Т. Навятеджа вважають, що професійна підготовка – це спланована та систематична спроба змінити, адаптувати чи розширити знання, навички, ставлення до службової діяльності в процесі навчання з метою забезпечити ефективне та якісне виконання особою певних професійних функцій. На їхню думку, професійна підготовка – дія формування чи підвищення рівня знань та навичок працівника для того, щоб він зміг виконувати певні службові обов'язки [9, 600]. Д. Сінгх зазначає, що професійна підготовка військовослужбовців орієнтована на формування навичок, ставлення та професійної поведінки, які потрібні для забезпечення ефективності виконання службових обов'язків [8]. Таким чином, ми можемо стверджувати, що професійна підготовка прикордонників – система, яка спрямована на забезпечення майбутніх прикордонників необхідними знаннями, формування у них професійних навичок та орієнтирів для якісного виконання службових завдань у галузі охорони державного кордону.

Проте події в Каргілі у 1999 році довели, що уніфікована професійна підготовка прикордонників має певні прогалини. Коли підрозділи повинні виконувати специфічні завдання, навички, які вони не відпрацювали належним чином або ж не мали можливості ознайомитися з місцевістю, де потрібно виконувати поставлену задачу, може призвести до небажаних результатів: як до людських втрат, так і до втрати стратегічних позицій. Так, С. Вемурі вважає, що підрозділи, які успішно протистояли збройним

угрупованням в інших прикордонних районах Індії та були передислоковані для участі в Каргільському конфлікті на індо-пакистанський кордон, не були підготовлені для збройного протистояння з повстанцями в горах; вони показали низьку ефективність та втратили велику кількість особового складу. Вирішальну роль у конфлікті відіграли невеликі підрозділи прикордонників Прикордонної служби Республіки Індія Border Security Force, які знали добре місцевість та особливості менталітету місцевого населення [10]. Це виявилось вагомим фактором, і в подальшому в процесі професійної підготовки прикордонників почали враховувати особливості службової діяльності та загроз на певних ділянках кордону, визначених як зона відповідальності конкретного прикордонного відомства, а згодом була запроваджена відомча професійна підготовка прикордонників.

Беручи до уваги дослідження теорії і практики професійної підготовки прикордонників в Республіці Індія, ми можемо стверджувати, що прикордонники проходять спеціальну професійну підготовку з урахуванням діяльності кожного відомства – відомчу професійну підготовку. На думку В. Капура, кінцевою метою процесу відомчої професійної підготовки є формування навичок необхідних для вирішення службових завдань, які стоять окремо перед кожним відомством [5].

Так, на основі аналізу наукових праць ми можемо стверджувати, що в Республіці Індії професійна підготовка в відомчих навчальних закладах здійснюється у двох напрямках: по-перше, існує загальнообов'язковий прикордонний компонент, який вивчають військовослужбовці усіх рівнів та посад. Загальнообов'язковий прикордонний компонент включає такі дисципліни: вогнева підготовка, фізична підготовка, формування навичок колективних дій, стройова підготовка, тактична медицина, військова тактика, службові інструкції, прикордонний менеджмент, військова історія Індії, охорона державного кордону, прикордонний контроль, військове планування (тактико-оперативний та стратегічний рівні), право, фінансовий менеджмент, стрес-менеджмент, управління в критичній ситуації, лідерство, управління персоналом, читання карт, автомобільна підготовка, радіотелефонні системи, ділова кореспонденція, службовий етикет, психологічна стійкість.

Для визначення переліку необхідних вмінь та навичок для кожного сектора професій в Індії діють так звані Секторальні ради з питань розвитку навичок, які акредитуються Національною корпорацією з питань розвитку навичок. При Міністерстві оборони та Міністерстві внутрішніх справ діє Рада з питань розвитку навичок для безпекового сектору, які займаються розробкою профілів кожної професії. Метою Ради є досягти узгодженості щодо стандартів підготовки, оцінювання, атестації у відповідності з передовими світовими стандартами, підвищення рівня підготовки персоналу безпекового сектору для ефективного виконання службових обов'язків. Завданнями Ради визначено: аналіз дефіциту кваліфікацій у відповідності з вимогами часу та рівнем підготовки зарубіжних країн, формулювання набору кваліфікацій та професійних стандартів для кожної професії, підготовка навчального плану підготовки майбутніх військовослужбовців для виконання ними певних службових

завдань, здійснювати дослідження потреб безпекового сектора, підготовка та атестація інструкторів й експертів з оцінювання, здійснення контролю якості за підготовкою та оцінюванням, які здійснюються в центрах підготовки та вищих військових навчальних закладах, здійснення атестації персоналу безпекового сектора. Для забезпечення якісної підготовки Рада тісно співпрацює з навчальними закладами, а представники науково-педагогічного складу є членами Ради з питань розвитку навичок для безпекового сектора.

Специфіка охорони державного кордону обумовлює необхідність формування спеціальних відомчих навичок. Наприклад, для Прикордонної служби Республіки Індія Border Security Force важливими навичками є десантно-диверсійна діяльність, військовий менеджмент, сухопутні операції для охорони кордону, організація збройного протистояння, логістика в горах, геополітика, розвідка, ветеринарна підготовка, ведення бою в горах, експлуатація військової техніки, конфлікт низької інтенсивності, верхова їзда, кінологія, використання сльозогінного газу для контролю натовпу, дії під час надзвичайних ситуацій, протидія хімічній та біологічній зброї, дайвінг, виживання в горах, спільні тренування з підтримкою авіації. У той час як для Індो-Тибетської прикордонної служби Indo-Tibetan Border Police є такі: виживання в екстремальних умовах (заметілі, хурделиці, сходження снігових лавин, зсувів твердої породи та селів, при низьких температурах), рукопашний бій, протидія повстанським угрупованням, альпінізм, плавання, здоровий спосіб життя, кінологія, верхова їзда, розмінування та саперна справа, розвідка, протидія тероризму, підготовка охоронців для посадових осіб, виявлення та розпізнавання вибухових речовин, ходьба на лижах, орієнтація та швидке пересування по безлюдній та важкодоступній місцевості, навички протидії стихійним лихам та вміння організовувати рятувально-пошукові операції, протидія радіологічній та хімічній небезпеці.

Варто зауважити, що відомча професійна підготовка – це провідний елемент в сфері забезпечення виконання завдань прикордонних відомств. У свою чергу, цей елемент не знаходиться осторонь освітнього процесу. Розглядаючи відомчу професійну підготовку як необхідний рівень знань, умінь та навичок прикордонників, їх здатність виконати покладені службові завдання і функції, необхідно мати на увазі, що поняття відомчої професійної підготовки охоплює також усі види навчання прикордонників, які встановлені в Республіці Індія (базова підготовка, професійна військова підготовка, професійна військова освіта).

Звідси випливає, що високоефективна професійна підготовка фахівців прикордонних відомств можлива лише за умов функціонування спеціалізованих відомчих навчальних закладів. Так, п'ять з шести прикордонних відомств (Прикордонна служба Республіки Індія Border Security Force, Індо-Тибетська прикордонна поліція Indo-Tibetan Border Police, Прикордонна служба Sashastra Seema Bal, Воєнізована прикордонна служба Assam Rifles та Берегова охорона Республіки Індія Indian Coast Guard) мають свою розгалужену мережу центрів базової підготовки на вищі військові навчальні заклади (окрім Assam Rifles, яка має лише окремі центри базової підготовки та спеціальні факультети в

кількох вищих військових навчальних закладах Збройних Сил Республіки Індія). Отже, кожний навчальний заклад має свою спеціалізацію та спрямований на задоволення потреб у кваліфікованих фахівцях певного відомства з орієнтацією на виконання завдань, які стоять перед прикордонниками на визначеній ділянці кордону та з урахуванням всього спектру загроз, типових для цього прикордонного району.

Зазначимо, що в Республіці Індія відомча професійна підготовка здійснюється на базі шкільної освіти (для рядового та сержантського складу) та на базі освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, отриманого в цивільному навчальному закладі. Проте цивільні заклади освіти не можуть підготувати фахівців прикордонних відомств на належному рівні. Так, ті, що навчаються, отримують фахові знання, які необхідні для вирішення обмеженого кола службових завдань, але, враховуючи специфіку кордону, військовослужбовці, які не отримали відомчої професійної підготовки, не можуть діяти ефективно і якісно. Іншими словами знання, отримані в цивільному навчальному закладі чи іншому військовому навчальному закладі, необхідно пропустити крізь призму специфіки відомчої діяльності і налаштувати на ефективне виконання службових обов’язків, пов’язаних саме з охороною державного кордону на певній ділянці.

Так, майбутні прикордонники рядового та сержантського складу (сипаї, наїки, наїби, субедари, субедар-майори) повинні отримати повну загальну середню освіту, а лише потім пройти підготовку в одному з Центрив базової підготовки обраного прикордонного відомства. Майбутні офіцери-прикордонники повинні отримати базову вищу освіту та вступити в спеціалізований навчальний заклад прикордонного відомства [3, 6].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що відомча професійна підготовка прикордонників має певні структурні компоненти, які допомагають підвищити ефективність фахівців прикордонних відомств та забезпечити якісне виконання ними службових завдань (Рис. 1).

Рис. 1. Структурні компоненти відомчої професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія

Структурними компонентами відомчої професійної підготовки прикордонників у Республіці Індія є специфіка охорони державного кордону та особливості ділянки кордону, освіта в цивільному навчальному закладі, обов'язкова прикордонна підготовка, яка передбачає комплекс знань, вмінь та навичок, обов'язкових для фахівців усіх прикордонних відомств Республіки Індія, аналіз завдань та ризиків відомства, неперервна підготовка персоналу прикордонного відомства з урахуванням загроз, формування спеціальних відомчих навичок.

Висновки. Професійна підготовка – готовність до виконання професійних завдань, тому цей процес для прикордонників не обмежується лише їх загальними знаннями й уміннями в сфері охорони кордону, а залежить від особливостей ділянки кордону, де служить прикордонник. У зв'язку з цим у Республіці Індія створена система відомчої професійної підготовки, яка передбачає формування навичок необхідних для вирішення службових завдань, які стоять перед кожним відомством. Прикордонні відомства Республіки Індія мають свої Центри базової підготовки та відомчі навчальні заклади для реалізації відомчої професійної підготовки, яка складається з обов'язкового та спеціального відомчих блоків.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. У подальшому планується дослідити методичні умови професійної підготовки прикордонників в Республіці Індія та, здійснивши порівняння з методикою викладання в Україні, окреслити рекомендації для їх творчого використання в Національній академії Державної прикордонної служби України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войцехівський О. Особливості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон / О. Войцехівська // Молодь і ринок. – 2011. – № 2 (73). – С. 135 – 139.
2. Гриця Т. Г. Значення відомчої освіти для підготовки працівників ОВС України / Т.Г.Гриця // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С. 55 – 59.
3. Cheney G. R. et al. A Profile of the India Education System / G. R. Cheney, B. B. Ruzzi, K. Muralidharan. – National Center on Education and the Economy. – 2005. – 21 p.
4. Johnson D. E. et al. Preparing and Training for Full Spectrum of Military Challenges: Insights from the Experiences of China, France, the United Kingdom, India, and Israel / D. E. Johnson, J. D. P. Moroney, R. Cliff, M. W. Markel, L. Smallman, M. Spirtas. – Santa Monica, Arlington, Pittsburgh: RAND Corporation, 2009. – 315 p.
5. Kapoor V. M. RMA and India's Military Transformation // Journal of Defence Studies. – Winter, 2008. – Vol. 2. – No. 2. – P. 126 – 145.
6. Report on The System of Education in India. – Nordic Recognition Information Centres, 2006. – 71 p. – Режим доступу: <http://norric.org/files/education-systems/India-2006.pdf>
7. Security Sector Skills Development Council. – Режим доступу: <http://www.sssdc.in/about-us/sssdc/>
8. Singh D. Rejuvenating Indian Army Education And Training // Delhi Business Review. – 2005. Vol. 6, No. 1. – P. 27 – 44. – Режим доступу: http://www.delhibusinessreview.org/v_6n1/v6n1c.pdf
9. Sultana A. et al. Training and Development – Issues in the Indian Context / A. Sultana, P. N. Devi, T. Navyateja // Global Journal of Finance and Management. – 2014. – Vol. 6, No. 7. – P. 599 – 608. – Режим доступу: https://www.ripublication.com/gifm-spl/gifmv6n7_01.pdf
10. Vemuri S. Lessons from Kargil // Tata Review. – December, 2011. – P. 65 – 67. – Режим доступу: http://www.tata.com/pdf/tata_review_dec_11/review_lesson_from_kargil.pdf

Стаття надійшла до редакції 16.08.2017